

LITEVSKÉ SLOVESO A DISTRIBUCE AKUZATIVU A GENITIVU

1. Pro používání akuzativu a genitivu platí obecná zásada, že spolu s významem každého litevského slovesa si musíme zapamatovat také jeho rekcí. Musíme vědět, že např. litevské *tikėti* (věřit) vyžaduje objekt v instrumentálu: *tikėti meile* (věřit v lásku).

Akuzativ se v litevštině zpravidla pojí s tranzitivními slovesy:

statyti namą (stavět dům)
rašyti laišką (psát dopis)
sakyti tiesą (říkat pravdu)

Objekt v genitivu vyžaduje řada různých sloves. Gramatika je třídí do několika sémantických okruhů, pro praktické aplikování jazyka však platí, že je musíme prostě znát. Několik příkladů:

trokšti šlovės (toužit po slávě)
pavydėti sėkmės (závidět štěstí)
klausyti tėvų (poslouchat rodiče)
klausti kelio (ptát se na cestu)
bijoti tamsos (bát se tmy)
man reikia vaistų (potřebuji léky)

Poznámka: odvozená slovesa nemusí zachovat rekcí původního slova. Např. deriváty s předponami *pri-*, *per-*, *at-*, odvozené od tranzitivních sloves, vyžadují objekt v genitivu:

skinti gėles (trhat květiny) → *priskinti gėlių* (natrhat si spoustu květin)
valgyti obuolius (jíst jablka) → *persivalgyti obuolius* (přejíst se jablek)
valgyti medų (jíst med) → *atsivalgyti medaus* (přejíst se medu)

2. Akuzativ a genitiv v litevštině alternují ve specifických gramatických a sémantických kontextech. Jedná se o záporový genitiv a tzv. genitivus partitivus.

2.1. Tranzitivní slovesa se záporem v litevštině vyžadují objekt v genitivu:

statyti namą → *nestatyti namo*
rašyti laišką → *nerašyti laiško*
sakyti tiesą → *nesakyti tiesos*

Totéž platí také v případě, pokud se mezi záporným slovesem a objektem vyskytuje další sloveso (slovesa):

Ji neprisiruošia parašyti laiško. (Ona se nechystá napsat dopis.)
Ministerija nenori leisti pradėti statyti mokyklos. (Ministerstvo nechce povolit zahájení výstavby školy.)

Jazykový systém zde vedle genitivu připouští také akuzativ:

Neužmiršk gražinti knygos / knyga. (Nezapomeň vrátit knihu.)
Jis nedrįso pasakyti tiesos / tiesą. (Neodvážil se říct pravdu.)

Poznámka: Volba mezi genitivem a akuzativem v jazykovém systému není jednoznačně určena, soudobá litevština však tenduje k genitivní variantě. Proto se studentům doporučuje soustavně aplikovat konstrukce s genitivem.

2.2. Genitivus partitivus je prostředkem k vyjádření skutečnosti, že se jedná o *část* objektu nebo jejich *neurčité množství*. Konstrukce s akuzativem naopak vyjadřují, že se jedná o celý objekt nebo o jejich přesně určené množství, např.:

išgėriau vandens (dal jsem si trochu vody [neurčité množství]) → *išgėriau vandenį* (vypil jsem veškerou vodu [celý objekt])
turiu pinigų (mám nějaké peníze [neurčité množství]) → *turiu pingus* (mám všechny peníze [celý objekt])
valgyk torto (dej si dort [část, kousek]) → *(su)valgyk tortą* (sněz dort [celý])

V uvedených příkladech se nejedná se o gramaticky špatné či správné použití akuzativu či genitivu, nýbrž o správné vyhodnocení komunikační situace a o přesné vyjádření toho, co chceme říct. Situace pro uplatnění uvedených příkladů si můžeme představit takto:

Užėjau į svečius tik trumpam: išgėriau vandens ir išėjau. (Zastavil jsem se jen na chvíli: dal jsem si trochu vody a odešel jsem.)
Išgėriau mineralinį vandenį šaldytuve. (Vypil jsem [veškerou] minerálku v ledničce.)

Šiandien turiu pinigų, pirksiu batus. (Dnes mám nějaké peníze, koupím si boty.)
Ar turi tėvo pinigų? (Máš otcovy peníze?[všechny])

Valgyk torto, Sauliau, skanus. (Dej si [kousek] dortu, Sauliusi, je dobrý.)
Suvalgyk tortą, nes suges. (Sněz ten dort [celý], nebo se zkaží.)

Některé předměty jsou v litevštině a priori chápány jako nespočítatelné, jejich množství je tedy „vždy“ neurčité. Jedná se především o sypké (mouka; cukr; cement apod.) a tekuté věci (voda; olej; benzin apod.). Chléb je také chápán jako „látka“, nikoli jako „jeden bochník“. Tato slova jsou proto v pozici větného objektu používána zpravidla v genitivu:

Nupirk duonos. (Kup chléb.)
Namie spintelėje turiu miltų. (Doma ve skřínce mám mouku.)
Reikia nupirkti cemento. (Musíme koupit cement.)
Ar turi aliejaus? (Máš olej?)
Paduok man vandens. (Podej mi vodu.)

Poznámka. Teoreticky je možné použít v těchto příkladech také akuzativ. Těžko se však dá představit situace, ve které by se taková syntagmata uplatnila. Věta *Reikia nupirkti miltus* by např. znamenala, že musíme koupit veškerou mouku v obchodě.

U abstraktních substantiv jsou sémantické rozdíly části a celku, určitého a neurčitého množství těžko popsitelné. Akuzativní a genitivní konstrukce jsou proto v tomto případě synonymní:

Šios aplinkybės turėjo įtakos / įtaką galutiniam rezultatui. (Tyto okolnosti měly vliv na celkový výsledek.)
Turėk kantrybę / kantrybę. (Měj trpělivost.)